

УДК 821.111-31(73) Л.М. Олкотт
DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.52-1.20>

Ковальчук І. В.,
кандидат філологічних наук,
асистент кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Гончарова О. О.,
кандидат філологічних наук,
асистент кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

МОВНА ОСОБИСТІТЬ МАРГАРЕТ МАРЧ В РОМАНІ ЛУЇЗИ М. ОЛКОТТ «МАЛЕНЬКІ ЖІНКИ»: ВЕРБАЛЬНО-СЕМАНТИЧНИЙ РІВЕНЬ

Анотація. Стаття розглядає вербально-семантичні особливості мовної поведінки Маргарет Марч, героїні роману Луїзи М. Олкотт «Маленькі жінки», і презентує мовленнєвий портрет мовної особистості дівчини-американки, яка орієнтована на сімейні цінності. Описано характерні риси мовної особистості на лексичному й синтаксичному рівнях, складено перелік лексем і синтаксичних конструкцій, типових для її мовної поведінки, і виявлено спільні морфологічні й синтаксичні характеристики наповнення виділених груп. Дослідження базується на розумінні того, що вербально-семантичний рівень є підґрунтям для спілкування та завдяки статусно маркованому лексикону забезпечує клішованість дискурсу й дотримання жанрових канонів. Другим положенням, що лежить в основі дослідження, є твердження, що тексти, створені людиною, віддзеркалюють її ідентичність, яку людина усвідомлює в межах своєї приналежності до етносу, до певних соціальних груп і в межах своєї унікальної особистості.

Аналіз вербальної презентації Маргарет Марч у діалогах роману дозволив виділити теми, типові для персонажа, а саме зовнішність (APPEARANCE), поведінка (BEHAVIOUR), одяг (CLOTHES), багатство (WEALTH) і гроші (MONEY), які, з одного боку, разом створюють унікальну комбінацію, а з іншого боку, кожна з них має свої особливості лексико-семантичного наповнення. Тема APPEARANCE в розмовах Мег обов'язково пов'язується з темою BEHAVIOUR, яка фактично звужується до поняття «аристократична поведінка». Провідною темою розмов Мег стає тема CLOTHES, яка містить прикметники на позначення загальної оцінки предмету, а також розміру, віку, форми, кольору, матеріалу й мети використання. Лексико-семантичне поле WEALTH містить лексеми, що утворюють опозицію «home : work» і «to enjoy : to work». Особливістю теми MONEY є те, що вона неодноразово обговорюється в контексті одруження та понять *marriage, money, being poor, work*.

Стаття порушує питання, які можуть отримати подальше вивчення в межах лінгвоперсоналогії, соціолінгвістики, психолінгвістики, етнолінгвістики, дискурсології та лінгвістики тексту. Результати дослідження стають елементом всебічного розгляду особливостей вербально-семантичного рівня мовної особистості, її індивідуальних і соціально зумовлених характеристик, що своєю чергою

дає змогу доповнити мовну картину світу на різних етапах його розвитку.

Ключові слова: мовна особистість, мовленнєвий портрет, лексико-семантичне поле, тема.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Тенденцією розвитку лінгвістики останніх десятиліть є всебічне вивчення людського фактора в мовленнєвій діяльності. Застосування антропоцентричного підходу в лінгвістичних дослідженнях зумовлено визнанням провідної ролі людини в процесах породження та використання мови. А це означає, що спілкування в певному комунікативному середовищі є важливою характеристикою культури й суспільного розвитку певного періоду. Вивчення мовної особистості є одним із напрямів, що найактивніше розвиваються в рамках антропоцентричного підходу, однак залишаються дискусійними багато питань, що стосуються різних типів мовної особистості, а також різних рівнів її структури. Залежно від обраного підходу й предмета дослідження мовну особистість можна вивчати в межах лінгвоперсоналогії, соціолінгвістики, психолінгвістики, етнолінгвістики, дискурсології та лінгвістики тексту. Всебічне дослідження особливостей вербально-семантичного рівня мовної особистості, її індивідуальних і соціально зумовлених рис дає змогу доповнити мовну картину світу на різних етапах його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із теми, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Уперше принципи антропоцентричного підходу до дослідження мови було сформульовано в першій половині XIX ст. В. фон Гумбольдтом, який помітив зв'язок між природою мови й розвитком суспільства. Термін «мовна особистість» уперше вжив В.В. Виноградов, хоча в центр пильної уваги лінгвістів мовна особистість потрапляє після виходу книги Ю.М. Караулова «Російська мова й мовна особистість», в якій автор під поняттям розуміє «сукупність здібностей і характеристик людини, що зумовлюють створення нею мовленнєвих творів (текстів)» [1, с. 3]. Виходячи з такого розуміння мовної особистості, Ю.М. Караулов пропонує методологічну основу аналізу мовної особи, що

містить такі рівні її структури: вербально-семантичний, когнітивний і мотиваційний. Близьким до такого розуміння, але з деяким акцентом на когнітивну й комунікативну лінгвістику, стало визначення В.І. Карасика: «Мовна особистість – узагальнений образ носія культурно-мовних і комунікативно-діяльних цінностей, знань, установок і поведінкових реакцій» [2, с. 363]. Обидва вчених, характеризуючи вербально-семантичний рівень, стверджують, що саме такий рівень є базою для спілкування та завдяки статусно маркованому лексикону забезпечує клішованість дискурсу й дотримання жанрових канонів. Для дослідження важливий висновок, який робить В.І. Карасик, про те, що «коли мовець клішує своє мовлення, він ніби надягає маску представника інституційної групи» [3, с. 180]. Крім того, теоретичну основу статті складають положення В.І. Карасика про те, що тексти, створені людиною, віддзеркалюють її ідентичність, яку людина усвідомлює в межах своєї приналежності до етносу, до певних соціальних груп і в межах своєї унікальної особистості. Таке усвідомлення фіксується в комунікативній поведінці, яка «виявляється в текстах, що виникають у ситуаціях спілкування та характеризують учасників спілкування як таких, що належать до етнокультурної та соціокультурної спільноти, та як індивідуумів» [4, с. 5]. Вивченням тенденцій відтворення особливостей словникового складу (і мови в цілому) крізь ментальну призму особистості займався О.А. Семенюк [5], клішовані форми комунікації у своїх роботах розглядала Т.М. Ніколаєва. Вона виділяє три види стереотипів у мовній поведінці: мовленнєвий, комунікативний (це – етикетні формули, клішовані обороти ділового спілкування тощо, а також менш вивчені індивідуальні комунікативні стереотипи і ментальний [6, с. 114–130]).

Типологією та класифікаціями мовної особистості займався також В.П. Нерознак, С.Г. Воркачев, О.Б. Сиротиніна, Т.В. Кочеткова, В.І. Карасик, В.І. Шаховський, О. Клапп, виділяючи свої типи відповідно до обраних засад її характеристики. Велика кількість наукових праць і постійна цікавість до такого лінгвістичного явища доводять, що мовна особистість – це складний феномен, який вбирає в себе соціально відфільтроване й індивідуальне знання мови й володіння нею. Незважаючи на активне вивчення сучасною лінгвістикою феномену мовної особистості, далеко не всі складові частини її функціональної репрезентації схарактеризовані вичерпно.

Формування мети статті. Мета статті полягає у вивченні вербально-семантичного рівня мовної особистості Маргарет Марч та описі мовленнєвого портрета мовної особистості дівчини-американки, яка орієнтована на сімейні цінності. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

1) виділити лексичні одиниці, типові для мовної особистості Маргарет Марч, і визначити їхню семантичну приналежність і конотативні значення;

2) виявити синтаксичні особливості мовної поведінки однієї з головних героїнь роману, розділивши їх на індивідуально й соціально зумовлені.

Об'єктом дослідження стала вербальна репрезентація Маргарет Марч у діалогах роману. Як предмет дослідження було обрано лексико-семантичні й синтаксичні особливості мовної особистості героїні роману.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Скла-

даючи мовленнєвий портрет мовної особистості, важливо окреслити її етно- й соціокультурну приналежність та індивідуально-культурну ідентичність. Луїза Олкотт, авторка роману, характеризує Маргарет Марч таким чином: “*Margaret, the eldest of the four, was sixteen, and very pretty, being plump and fair, with large eyes, plenty of soft brown hair, a sweet mouth, and white hands, of which she was rather vain*” [7, Ch. 1]. Опис 16-річної Маргарет або Мег, як її всі називають, дає змогу читачу уявити дуже вродливу молоду американку (*very pretty*), оскільки містить лексеми на позначення зовнішності (іменники) в комбінації з лексемами на позначення ознак (прикметники), наприклад: *plump and fair, white hands, large eyes, sweet mouth, soft brown hair*. Свій зовнішній вигляд Мег вважає своєю гордістю (*of which she was rather vain*), хоча далі героїня сама визнає, що забагато думає про свою зовнішність і ненавидить працювати: “*I think too much of my looks and hate to work, but won't any more, if I can help it*”.

Тема APPEARANCE в розмовах Мег обов'язково пов'язується з темою BEHAVIOUR. Мег намагається копіювати поведінку й манери своєї матері, яка є взірцем жінки й жіночності для дівчини. Мег незмінно наголошує, що поводитися треба правильно, пристойно, гідно й аристократично, як справжня леді: “*It is one of her aristocratic tastes, and quite proper, for a real lady is always known by neat boots, gloves, and handkerchief*”, і, відповідно, себе також вважає аристократичною натурою. Цікавим видається, що в лексико-семантичне поле аристократичної поведінки потрапляють такі лексеми, як *boots, gloves, handkerchief*, які зазвичай відносять до теми одягу.

Мовна особистість Мег виражає ставлення до жіночності в коментарях поведінки сестер, насамперед Джо, яку вона вважає пацанкою та шибеником: “*Don't, Jo. It's so boyish!*” [7, Ch. 1]; “*I detest rude, unladylike girls!*” [7, Ch. 1]; “*Don't use such dreadful expressions*” [7, Ch. 4]; “*You have been running, Jo. How could you? When will you stop such romping ways?*” [7, Ch. 14]; “*What shall we do with that girl? She never will behave like a young lady*” [7, Ch. 14]. Приклади демонструють, що тема BEHAVIOUR настільки важлива для Маргарет, що в неї сформувалися категоричні принципи оцінювання поведінки за шкалою “*ladylike : unladylike*”.

Мег і Джо як старші сестри регулярно виходять «у світ» разом, тож Мег доводиться докладати неабияких зусиль, щоб Джо відповідала її стандартам жіночності й поводитися відповідно до соціальних правил у суспільстві, наприклад: “*You may have it, you may! Only don't stain it, and do behave nicely. Don't put your hands behind you, or stare, or say 'Christopher Columbus!' will you?*”; “*No, winking isn't ladylike. I'll lift my eyebrows if any thing is wrong, and nod if you are all right. Now hold your shoulder straight, and take short steps, and don't shake hands if you are introduced to anyone. It isn't the thing*”; “*Now don't forget to keep the bad breadth out of sight, Jo*” [7, Ch. 3]. Отже, лексико-семантичне поле BEHAVIOUR складають дієлова та їхні деривати (*behave, stare, wink, nod, say, introduce*), дієслівні словосполучення (*put your hands behind, lift one's eyebrows, hold one's shoulder straight, take short steps, shake hands, keep the bad breadth out of sight*), прикметники й прислівники з оцінним значенням (*nice, nicely, ladylike, unladylike, right, wrong, rude, dreadful, boyish*).

Ще однією провідною темою розмов Мег стає тема CLOTHES, вербальні елементи якої утворюють однойменне

лексико-семантичне поле. За допомогою одягу найлегше підкреслити свою жіночність, отже, Мег завжди приділяє своєму вбранню надзвичайну увагу: “Mrs. Gardiner would be happy to see Miss March and Miss Josephine at a little dance on New Year’s Eve’. Marmee is willing we should go, **now what shall we wear?**” [7, Ch. 3].

У лексиконі персонажа Мег використовується широкий спектр прикметників для опису елементів одягу. Можна виділити прикметники, які описують якість (*a new ribbon for my hair, new slippers, that pretty carved fan, my old tarlatan, a lovely old-fashioned pearl set, two pairs of new gloves*), матеріал (*a pair of silk stockings, silk stockings*), колір (*lovely blue sash, the violet silk, my new gray walking suit, low-necked blue housedress, silk sacque, (umbrella) a green one with a yellowish handle, blue and pink bows on nightcaps*), розмір (*a little pearl pin, high heels*). З однієї сторони, Мег вживає прикметники на позначення загальної оцінки предмету (*pretty, lovely, old-fashioned*), але, з іншої сторони, вона також детально описує предмети з боку розміру (*little, high*), віку (*new, old*), форми (*carved, low-necked*), кольору (*blue, violet, gray, green, yellowish, pink*), матеріалу (*pearl, silk*) і мети використання (*walking*). Коли вона одягається відповідно до своїх уподобань, вона задоволена: “I feel so **rich and sort of elegant**” [7, Ch. 9].

Походження Мег Марч знайшло своє відбиття в темі WEALTH. Вона народилася в заможній родині, проте так сталося, що батько втратив свої статки й старшим дочкам довелося почати працювати, щоб підтримати сім’ю. Така подія неабияк вплинула на Мег, оскільки вона обожнювала розкіш: “I’m so **fond of luxury**” [7, Ch. 4], і коли життя змінилось, вона більше за інших членів родини страждала від бідності: “It’s so **dreadful to be poor!**”; “Don’t you wish we had the money Papa lost when we were little, Jo? **Dear me! How happy and good we’d be, if we had no worries!**” [7, Ch. 1] і часто засмучувалась і заздрала подругам із багатших сімей: “I shall have to toil and moil all my days, with only little bits of fun now and then, and get old and ugly and sour, because I’m **poor and can’t enjoy my life as other girls do. It’s a shame!**” [7, Ch. 4]. Мег влаштувалася гувернанткою, проте часто в розмовах із сестрами зазначала, що вона залюбки б не працювала (*not work, rest*) і насолоджувалась життям (*enjoy, lie abed late, do nothing, revel to my heart’s content*), наприклад: “But it does seem so nice to have little suppers and bouquets, and go to parties, and drive home, and read and rest, and **not work**”; “I know I do — teaching those tiresome children nearly all day, when I’m **longing to enjoy myself at home**” [7, Ch. 4]; “The first of June! The Kings are off to the seashore tomorrow, and I’m free. Three months’ vacation — **how I shall enjoy it!** <...> **I shall lie abed late, and do nothing** <...> I’ve been routed up early all winter and had to spend my days working for other people, so now I’m going to **rest and revel to my heart’s content**” [7, Ch. 11]. Лексико-семантичне поле WEALTH містить лексеми, що утворюють опозицію “home : work” і “to enjoy : to work”.

Тема MONEY також неодноразово обговорюється в контексті одруження, а поняття *marry, money, poor, work* викликають суперечливі почуття в Мег: “People don’t have fortunes left them in that style nowadays, men have to work and women **marry for money. It’s a dreadfully unjust world**” [7, Ch.15]. Але врешті-решт, почуття переважають: “Father and Mother don’t think so. They like John though he is **poor**”; “I shall **marry whom I please, Aunt March, and you can leave your money to anyone**

you like”; “My John **wouldn’t marry for money, any more than I would. We are willing to work and we mean to wait. I’m not afraid of being poor, for I’ve been happy so far, and I know I shall be with him because he loves me, and I...**”; “I couldn’t do better if I waited half my life! John is good and wise, he’s got heaps of talent, he’s **willing to work and sure to get on, he’s so energetic and brave. Everyone likes and respects him, and I’m proud to think he cares for me, though I’m so poor and young and silly**” [7, Ch. 23].

Оскільки Мег є найстаршою із сестер, закономірно очікується, що вона першою вийде заміж. Проте сама Мег так не думає: якщо із сестрами вона постійно підкреслює свій вік за допомогою прикметника *old*, то в розмовах про стосунки між чоловіком і жінкою вона вдається до прислівника *too* у сполученні з прикметником *young*, таким чином натякаючи, що наразі не готова до серйозних стосунків: “I only said I was **too young to do anything about it yet, that I didn’t wish to have secrets from you, and he must speak to father. I was very grateful for his kindness, and would be his friend, but nothing more, for a long while**” [7, Ch. 21]; “Oh, I should merely say, quite calmly and decidedly”, “Thank you, Mr. Brooke, you are very kind, but I agree with Father that I am **too young to enter into any engagement at present, so please say no more, but let us be friends as we were**”; “I’m **too young**” [7, Ch. 23] Також вона додає, що їй потрібно вчитися (*learn*), щоб стати гарною дружиною, і що вона свідомо робить вибір: “Not if I chose to **learn it, but <...>**”; “I’ve got so much to **learn before I shall be ready, it seems a short time to me**” [7, Ch. 23].

У стосунках із сестрами в Мег як у старшої в родині можна спостерігати два типи поведінки: прихильно-зверхнє ставлення до дівчат (*elder-sisterly fashion*) та їх опіка й підтримка у складних життєвих ситуаціях. На лексико-семантичному й синтаксичному рівнях у мовній особистості Мег можна виокремити такі характерні способи вираження прихильно-зверхнього ставлення до сестер:

1) фокусування уваги на своєму віці за допомогою найвищого ступеня порівняння прикметника *old*, наприклад: “I’m the **oldest**” [7, Ch. 1]; “I shall stay, of course, I’m **oldest**” [7, Ch. 17];

2) використання іменника *child / children* щодо молодших сестер: “Don’t peck at one another, **children**” [7, Ch. 1]; “How stupid you are, **child!** He meant you, of course” [7, Ch. 5]; “Just listen to me a minute, and be a good **child**” [7, Ch. 8]; “<...> walking on with great dignity while the others followed, laughing, whispering, skipping stones, and ‘behaving like **children**’, as Meg said to herself” [7, Ch. 14]; Турботливе ставлення до сестер Мег виражає зверненням *dear*, наприклад: “It’s all right, **dear**, and a very pretty idea, quite sensible too, for no one can ever mistake now” [7, Ch. 2]; “I can’t, **dear**, because you aren’t invited” [7, Ch. 8]; “Here’s Mother, **dear**, and you shall have another bird tomorrow, if you want it” [7, Ch. 11]; “Jo, **dear**, what is it? Are you crying about father?” [7, Ch. 15].

3) вираження своєї експертності в порадах у реченнях із дієсловами або граматичними конструкціями зі значенням поради: “It’s cold and dull out, and I **advise you to stay warm and dry by the fire, as I do**” [7, Ch. 5]; “**You’d better see what you have got before you think of having company**”; “**You had better ask Mother’s leave before you order anything**” [7, Ch. 11];

4) вираження категоричних суджень через використання інфінітивів або каузативних форм: “Really, girls, **you are both to be blamed**” [7, Ch. 1]; “Beth, if you don’t keep these horrid cats down cellar I’ll **have them drowned**” [7, Ch. 4];

5) вираження наказів завдяки використанню імперативів у заперечній і стверджувальній формі: “*Don't say that. You were very naughty, and it is hard to forgive the loss of her precious little book, but I think she might do it now, and I guess she will, if you try her at the right minute*” [7, Ch. 8]; “*Don't try too many messes, Jo, for you can't make anything but gingerbread and molasses candy fit to eat*” [7, Ch. 11]; “*We will. Jo, go and get Dr. Bangs at once*” [7, Ch. 17].

Мег також є дбайливою та уважною сестрою, завжди готовою послухати “*Tell me all about it*” [Ch. 7], підтримати “*I wish you were all going, but as you can't, I shall keep my adventures to tell you when I come back*” [7, Ch. 9] і допомогти “*I'm sure it's the least I can do when you have been so kind, lending me things and helping me get ready*” [Ch. 9], та активно співпереживає у складних життєвих ситуаціях: “*If God spares Beth, I never will complain again... I wish I had no heart, it aches so*” [7, Ch. 18].

Висновки з дослідження та перспективи подальших пошуків у науковому напрямі.

Аналіз вербально-семантичного рівня мовної особистості Мег виявив, що основними темами розмов за участю Маргарет Марч є зовнішність (APPEARANCE), поведінка (BEHAVIOUR), одяг (CLOTHES), багатство (WEALTH) і гроші (MONEY). Їй характерні стандартні словосполучення та прості поширені речення, якими вона описує сфери своїх інтересів, наприклад, важливість жіночності й гарних манер для дівчат, одягу, переживання через бідність і соціальне становище родини, відносини із сестрами, а також ставлення до заміжжя.

Загалом Мег Марч уособлює в собі очікування від жінки XIX ст.: з однієї сторони, вона тендітна й жіночна, а з іншої, – вона активно перебирає на себе роль господині, коли їх матері Мармі немає вдома, піклується про молодших сестер і заохочує їх виростати справжніми леді. Фактично вона є ідеальною «маленькою жінкою» в очах суспільства.

Література:

1. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. Москва : УРСС, 2004. 262 с.
2. Карасик В.И. Языковая личность: аспекты изучения. *Язык и культура* : материалы II Международной научной конференции, г. Москва, 17–21 сентября 2003 г. Москва, 2003. С. 362–363.
3. Карасик В.И. Языковая личность: аспекты изучения *Язык vs. социум: XXI век* : коллективная монография. Москва – Владимир : Владимирский филиал РАНХиГС, 2020. С. 178–183.
4. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2002. 331 с.
5. Семенов О.А. Мова епохи та мовна особистість у сатирико-гумористичному тексті : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01 «Українська мова», 10.02.02 «Російська мова» ; Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. Кіровоград, 2002. 27 с.

6. Николаева Т.М. Речевые, коммуникативные и ментальные стереотипы: социолингвистическая дистрибуция. *Язык как средство трансляции культуры*. Москва : Наука, 2000. С. 114–130.
7. Alcott L.M. Little women. First published in 1868. *Project Gutenberg* : web-site. URL: <https://www.gutenberg.org/cache/epub/514/pg514-images.html> (дата звернення: 17.12.2021).

Kovalchuk I., Honcharova O. Margaret March's language personality in “Little Women” by Louisa May Alcott: verbal-semantic level

Summary. The article examines verbal and semantic features of language behaviour of Margaret March, one of the main characters in “Little Women”, a novel by Louise M. Olcott. It also presents a speech portrait of the language personality of an American girl who focuses on family values. The article describes the characteristic features of this language personality at lexical and syntactic levels, contains a list of typical lexemes and syntactic structures, and reveals common morphological and syntactic characteristics of selected groups. The research is based on the theory that verbal-semantic level forms the basis of communication, and, it provides clichéd discourse and maintains genre standards due to the status-marked lexicon. The second point underlying the study is the assertion that man-made texts reflect the identity of a person, which lies within his or her ethnicity, sense of belonging to certain social groups, and unique personality.

Analysis of Margaret March's verbal presentation in the dialogues of the novel allowed us to identify her typical topics in conversations, namely APPEARANCE, BEHAVIOUR, CLOTHES, WEALTH and MONEY, which, on the one hand, all together create a unique combination for this language personality, and, on the other hand, each of them has its own features of lexical and semantic content. The topic of APPEARANCE in Meg's conversations is always connected to the topic of BEHAVIOUR, which, in fact, narrows down to the concept of “aristocratic behaviour”. The main topic in Meg's conversations is CLOTHES, which contains adjectives to indicate the overall assessment of the subject, as well as to describe the size, age, shape, colour, material and purpose of use. The lexical-semantic field of WEALTH includes lexemes which form the opposition “home : work” and “to enjoy : to work”. The peculiarity of the topic MONEY is that it is repeatedly discussed in the context of marriage, and the notions of *marriage, money, being poor, and work*.

The article raises issues that can be further studied within linguopersonology, sociolinguistics, psycholinguistics, ethno-linguistics, discourse analysis and text linguistics. The results of this study form a part of the comprehensive study of the verbal-semantic level of a language personality, its individual and socially dependent characteristics, which, in turn, allows us to supplement the linguistic picture of the world at different stages of its development.

Key words: language personality, idiosyncrasy, lexical-semantic field, topics.